

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ**

**ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΚΑΙ
ΕΙΔΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΤΟΥ ΥΠΠΟΤ
ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ ΚΑΙ ΤΗ
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

**ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ,
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ**

4ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

2009-2011

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΥΣ ΣΤΟΥΣ ΝΕΩΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος 15-18 Μαρτίου 2012

Περιλήψεις ανακοινώσεων

II . Βυζαντινοί – Μεταβυζαντινοί Χρόνοι

4ο Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας

Περιλήψεις Βυζαντινών - Μεταβυζαντινών Χρόνων

Αγγέλη Ελένη-Αθηνά

Μελέτη αποκατάστασης του ναού του Ταξιάρχη στα Καλύβια Καρύστου

Ο ναός του Ταξιάρχη βρίσκεται στον νεότερο οικισμό Καλύβια, πάνω από την πόλη της Καρύστου και χρονολογείται, σύμφωνα με πρόσφατη άποψη του καθ. Χ. Μπούρα (2002), γύρω στο 1200. Πρόκειται για σύνθετο τετρακίονιο ναό με τρούλο και σταυρεπίστεγο νάρθηκα, οι αρμονικές αναλογίες του οποίου έχουν μελετηθεί και αναλυθεί εκτενώς από τον καθ. Ν. Μουτσόπουλο (1961). Στη νότια πλευρά του προσκολλάται μεταγενέστερο μονόχωρο παρεκκλήσιο του Αγίου Ιωάννη, στεγαζόμενο με ημικυλινδρικό θόλο. Οι τοιχοποιίες του είναι επιμελώς δομημένες από λαξευμένο πωρόλιθο και πλίνθους, κατά το πλινθοπερίκλειστο σύστημα. Χαρακτηριστική είναι η μορφή του «αθηναϊκού τρούλλου», από λαξευμένους πωρόλιθους επίσης, οι κιονίσκοι του οποίου είναι επίσης λαξευτοί.

Άλλα ιδιαίτερα μορφολογικά στοιχεία του είναι οι τέσσερις ραδινοί μαρμάρيني κίονες με ιωνικά κιονόκρανα που στηρίζουν τον τρούλλο (spolia), οι διαγώνιες νευρώσεις των τεσσάρων σταυροθολίων του, το θύρωμα του ναού από μάρμαρο Καρύστου, το περίτεχνο υπέρθυρο προσκυνητάρι με τους διπλούς εκατέρωθεν λαξευτούς κιονίσκους εν είδει σχοινιών με πλοχμό και το οξυκόρυφο δίλοβο παράθυρο του ιερού. Τοιχογραφίες δεν σώζονται, πέρα από σπαράγματα στην καμάρα του παρεκκλησίου, διατηρείται όμως μεγάλο τμήμα του αρχικού μαρμάρινου τέμπλου. Ο ναός δεν παρουσιάζει σοβαρά δομοστατικά προβλήματα. Σημαντική είναι η μορφολογική και αισθητική αλλοίωση του μνημείου από την άστοχη αντικατάσταση των στεγών του με νεότερες πλάκες σκυροδέματος. Το σοβαρότερο πρόβλημα, εντούτοις, είναι η εκτεταμένη κατερχόμενη υγρασία λόγω ανεπαρκούς μόνωσης του τρούλου.

Η μελέτη προβλέπει, μεταξύ άλλων:

- Την αποξήλωση των πλακών σκυροδέματος, την εξυγίανση των υποκείμενων θόλων και την κατασκευή νέας στέγασης, σύμφωνα με την αρχική μορφή και κλίση τους.
- Την επισκευή του τρούλου, με εξυγίανση του θόλου του, αντικατάσταση των παραθύρων του και κατασκευή νέας, μονωμένης, επικάλυψης.
- Την καθαίρεση των εσωτερικών νεοτερικών επιχρισμάτων και την αποκάλυψη της τοιχοποιίας και του λοξότμητου πώρινου κυματίου στην απόληξή της.
- Το αρμολόγημα της τοιχοποιίας εσωτερικά και εξωτερικά.
- Τη συντήρηση όλου του γλυπτού και λαξευτού διακόσμου (κιονόκρανα, γείσα, κυμάτια, περιθυρώματα, τέμπλο, παράθυρο κόγχης ιερού, υπέρθυρο προσκυνητάρι, τύμπανο τρούλου).
- Τη συντήρηση του λίθινου δαπέδου.
- Την αντικατάσταση όσων από τα κουφώματα είναι ασύμβατα με την αισθητική του ναού.
- Την αποξήλωση των καλωδίων και την τοποθέτηση νέου Η/Μ εξοπλισμού, αισθητικής συμβατής με αυτή του μνημείου.
- Τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου, λαμβάνοντας υπ' όψιν και την πιθανότητα μεταφοράς του νεκροταφείου σε άλλη θέση.

Αναστασιάδου Αρχοντούλα

7η ΕΒΑ

Έρευνες και σωστικές ανασκαφές στο Λεφόκαστρο Πηλίου

Μολονότι το Λεφόκαστρο δεν αναφέρεται στις ιστορικές πηγές, αρχαιολόγοι και ιστορικοί του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα κάνουν λόγο για σημαντικό παραθαλάσσιο οχυρωμένο οικισμό της βυζαντινής εποχής, από τον οποίο σήμερα διατηρούνται ορατά ελάχιστα ίχνη, κατά κύριο λόγο ερείπια εκκλησιών. Αρχαιότητες υπάρχουν διάσπαρτες και στην ευρύτερη περιοχή του Λεφοκάστρου. Τα αποτελέσματα δύο σωστικών ανασκαφών, που διενεργήθηκαν από την 7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων κατά το 2010, ενίσχυσαν τις περιορισμένες γνώσεις μας με σημαντικά στοιχεία. Σε οικόπεδο αμέσως βόρεια της μικρής χερσονήσου του Λεφοκάστρου και σε μικρή απόσταση από τη θάλασσα αποκαλύφθηκε κτιριακό συγκρότημα με πολλαπλές χρήσεις και επάλληλες οικοδομικές φάσεις από την παλαιοχριστιανική περίοδο έως και τους μεσοβυζαντινούς χρόνους. Δεύτερη ανασκαφή δυτικότερα της πρώτης και εκτός των ορίων του κρηυγμένου αρχαιολογικού χώρου, έφερε στο φως τμήμα παλαιοχριστιανικού λουτρού.

Ανδρούδης Πασχάλης

Ο βυζαντινός γλυπτός διάκοσμος του καθολικού της Μονής Αγίου Λαυρεντίου στο Πήλιο

Το καθολικό της μονής του Αγίου Λαυρεντίου διασώζει ένα μεγάλο αριθμό γλυπτών της βυζαντινής περιόδου, τα οποία μέχρι σήμερα δεν έχουν μελετηθεί συστηματικά. Αμφικιονίσκους παραθύρων και επιθήματά τους, για ηλιακό ωρολόγιο, υδρορροή, κ.ά. Υπάρχουν επίσης τμήματα λατινικής επιγραφής που μνημονεύει μονή των Αμαλφινών, αλλά και πολλά άλλα ανάγλυφα, πιθανότατα μεταφερμένα από άλλες θέσεις και ερειπιώνες. Στην ανακοίνωση, εκτός από την απόπειρα σχεδιαστικής αποκατάστασης του τέμπλου του ναού, παρουσιάζουμε και άλλα τμήματα ενός δεύτερου, άγνωστου βυζαντινού επιστυλίου τέμπλου, που έχουν χρησιμοποιηθεί ως κοσμήτες στα δυτικά μέτωπα των πεσσότοιχων που χωρίζουν τον κυρίως ναό από το ιερό.

Η μελέτη του βυζαντινού γλυπτού διακόσμου της μονής του Αγίου Λαυρεντίου προσφέρει πολύτιμα στοιχεία για την οικοδομική ιστορία του καθολικού, αλλά και για τις τάσεις της γλυπτικής στην ευρύτερη περιοχή του Πηλίου.

Βαξεβάνης Γιάννης

23η ΕΒΑ

Οι τοιχογραφίες του ναού του Αγίου Γεωργίου στα Λουκίσια Βοιωτίας

Βαραλής Ιωάννης Δ., Σδρόλια Σταυρούλα

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η εκκλησία του Κάστρου της Βελίκας. Αποτελέσματα των πρόσφατων ανασκαφικών ερευνών

Το Κάστρο στην παραλία της Βελίκας είναι οχύρωση των ύστερων Ελληνιστικών και των παλαιοχριστιανικών χρόνων πάνω σε λόφο που εποπτεύει όλη την παραλία από το Δερματά μέχρι τον Αγιοκάμπο. Η οχύρωση περικλείει οικισμό 21 στρεμμάτων, από τον οποίο έχουν επιφανειακά εντοπιστεί και εν μέρει ανασκαφεί λείψανα κτιρίων και ενός ναού. Η ανασκαφή που διενεργήθηκε υπό τη διεύθυνση της Σταυρούλας Σδρόλια και του Γιάννη Βαραλή και με τη συμμετοχή δέκα οκτώ προπτυχιακών και μεταπτυχιακών φοιτητών του Τμήματος ΙΑΚΑ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας το καλοκαίρι του 2011 επικεντρώθηκε στην έρευνα της εκκλησίας.

Πρόκειται για τρίκλιτη βασιλική (διαστ. 10,15 × 11,10 μ.) με νάρθηκα στα δυτικά, η ίδρυση της οποίας μπορεί να τοποθετηθεί χρονικά στο β' μισό του 6ου αιώνα. Τα κλίτη χωρίζονται μεταξύ τους με κτιστούς πεσσούς και κίονες. Το κεντρικό κλίτος στα ανατολικά απολήγει σε αψίδα με παράξενη ορθογώνια προεξοχή στην άντυγα, η οποία χωνευόταν μέσα στο πλάτος του τείχους του οικισμού. Έξω από τη νότια πλευρά, υπήρχε στοά παράλληλη με το μακρό τοίχο του ναού. Σε μεταγενέστερη φάση, ίσως μέσα στην περίοδο της Εικονομαχίας, ο ναός μετασκευάστηκε και έγινε μονόχωρος. Τα πλάγια κλίτη φαίνεται ότι έπεσαν σε αχρηστία, ενώ στο κεντρικό κλίτος αφαιρέθηκαν οι κίονες και κλείστηκαν με τοιχοποιία τα κενά διαστήματα. Τα ευρήματα (κεραμεική, νομίσματα, γυάλινα αγγεία κτλ.) προσφέρουν πολύτιμες μαρτυρίες για τη διάρκεια ζωής του οικισμού και τις εμπορικές επαφές των

Βλαχοστέργιος Ιωάννης Ε.

7η ΕΒΑ

Εργασίες αποκατάστασης της Πυριτιδαποθήκης Λάρισας - Μερική επανάχρηση σε μουσείο Εθνικής Αντίστασης

Πρόκειται για την παρουσίαση των επεμβάσεων που έγιναν κατά φάσεις στο κτίριο της πυριτιδαποθήκης της Λάρισας, βάσει της μελέτης αποκατάστασής του, καθώς και τις γενικές κατευθύνσεις της μουσειολογικής οργάνωσης της μιας εκ των δύο αιθουσών του σε μουσείο Εθνικής Αντίστασης.

Γιαλούρη Άννα

7η ΕΒΑ

Από την Αρχαία στη Βυζαντινή Λάρισα

Με αφορμή πρόσφατα επάλληλα κτιριακά κατάλοιπα, όπως τμήμα δρόμου και στοάς κατά μήκος του, οικίες και τμήμα του προτειχίσματος της παλαιοχριστιανικής οχύρωσης, που αποκαλύφθηκαν σε ιδιωτικό οικόπεδο στις ανατολικές υπώρειες του λόφου του «Φρουρίου» και στο οποίο συνοψίζονται στοιχεία της ιστορίας και τοπογραφίας της πόλης από τη ρωμαϊκή μέχρι και τη μεσοβυζαντινή περίοδο, επιχειρείται η επισήμανση και συνθετική παρουσίαση των μέχρι σήμερα ανασκαφικών δεδομένων που καταδεικνύουν τη σταδιακή μετάβαση από την αρχαία στη βυζαντινή Λάρισα.

Γκάνη Πένυ

23η ΕΒΑ

Ανασκάπτοντας μια αγροτική εγκατάσταση στον οικισμό των Φύλλων Ευβοίας

Η σωστική ανασκαφή που διενήργησε η 23η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων σε οικόπεδο του οικισμού των Φύλλων στην κεντρική Εύβοια, έφερε στο φως τμήμα συγκροτήματος των ύστερων βυζαντινών χρόνων με σαφή αγροτικό-βιοτεχνικό χαρακτήρα.

Συγκεκριμένα, τα ανασκαφικά δεδομένα οδηγούν στην υπόθεση ότι πρόκειται για εγκατάσταση ληνού, γύρω από τον οποίο εντοπίζονται αποθηκευτικοί χώροι. Η ανασκαφή απέδωσε κυρίως αβαφή χρηστική κεραμική με λίγα παραδείγματα εφυαλωμένης, που τοποθετούν την περίοδο χρήσης του στην ύστερη βυζαντινή εποχή – περίοδο της Λατινοκρατίας.

Η χρήση αυτού του συγκροτήματος ως ληνού και η θέση του στην εύφορη πεδιάδα του Ληλάντιου πεδίου γύρω από τον ποταμό Λήλαντα αποτελεί σαφή ένδειξη για τη διαχρονική καλλιέργεια της αμπέλου στην περιοχή.

Γκέκας Αιμιλιανός

19η ΕΒΑ

Η συντήρηση τριών ξυλόγλυπτων σταυρών της Ιεράς Μονής Βαρλαάμ

Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιαστούν οι εργασίες συντήρησης που πραγματοποιήθηκαν σε ξυλόγλυπτα κειμήλια (σταυρός λιτανείας και σταυροί αγιασμού ή ευλογίας), τα οποία φυλάσσονται στην συλλογή κειμηλίων της ιεράς μονής Βαρλαάμ των Μετεώρων.

Κατά την παραλαβή, στην επιφάνεια των σταυρών παρατηρήθηκε μεγάλη επικάθιση ατμοσφαιρικών ρύπων, όπως σκόνη, σπόρια μικροοργανισμών, αιθάλη κλπ. που δημιουργούν ένα πρόσθετο υγροσκοπικό υπόστρωμα, το οποίο επιταχύνει τις επιφανειακές φθορές του ξύλου. Η σκόνη που συσσωρεύεται σε μικρορωγμές της επιφάνειάς του διογκώνεται, όταν απορροφά υγρασία και με την πάροδο του χρόνου τις διευρύνει. Αφού έγινε ο στεγνός καθαρισμός με πινέλο και νυστέρι, η επιφάνεια του ξύλου καθαρίστηκε με οργανικούς διαλύτες από κάθε ξένη πρόσμιξη, ενώ για την καλύτερη δυνατή διατήρηση των σταυρών, συντηρήθηκε παράλληλα και η μεταλλική επένδυση.

Γουλούλης Σταύρος, Ξυνογαλά Γεωργία

Λυκοστόμιο των Τεμπών: Τοπογραφική Ένταξη και Ιστορική Ταυτότητα ενός Βυζαντινού Οικισμού (9ος-14ος αι.)

Ο βυζαντινός οικισμός «Λυκοστόμιον» που αναζητείται στην περιοχή των Τεμπών είναι ένα γνωστό και από αλλού τοπωνύμιο στον βυζαντινό και μεταβυζαντινό κόσμο. Το όνομά του δηλώνει πλησίασμα σε επικίνδυνο πέρασμα, «στόμιο», όπου φωλιάζει ένας «λύκος». Υπήρξε, τουλάχιστον από τις αρχές του 10ου αι. κ.ε., έδρα ομώνυμης επισκοπής της μητροπόλεως Θεσσαλονίκης (σύνορα Μακεδονίας - Θεσσαλίας στη βόρεια έξοδο των Τεμπών), διοικητική μονάδα, αλυκές, αλλά και λαϊκή ονομασία του Πηνειού (= ποταμός Λυκοστομίου) στην περιοχή των εκβολών (στον άνω ρου, Σαλαμπριά [η]), σύμφωνα με αραβικές και τουρκικές αρχαικές πηγές. Σταδιακά, με τη μεταφορά της έδρας της επισκοπής στον Πλαταμώνα περί τον 13ο-14ο αι. και τις άλλες δημογραφικές αλλαγές που συνέπεσαν με τον ερχομό των Οθωμανών στο τελευταίο τέταρτο του 14ου αι. χάθηκαν και τα ίχνη του οικισμού. Αναρωτιώμαστε αν θα ήταν δυνατόν το «πόλισμα» να αναζητηθεί και με άλλο όνομα.

Συνολικά, η εικόνα της διαχρονικής εξέλιξης των οικισμών στο δέλτα του Πηνειού είναι η ακόλουθη. Διακρίνονται τρεις εστίες συγκέντρωσης πληθυσμών: στον βόρειο κλάδο του δέλτα του Πηνειού, όπου η αρχαία Φίλα και το Καστρί-Λουτρό, στην περιοχή της γέφυρας του Πηνειού, και στον νότιο κλάδο του ποταμού, που αναπτύχθηκε στη μεταβυζαντινή περίοδο (μετά το κλείσιμο λόγω προσχώσεων του βορείου κλάδου). Μία σύγκριση των τοπωνυμίων δείχνει στον μεν νότιο κλάδο «φυσικά» ονόματα (Λασποχώρι, Τσάγεζι [Çay Ağız], Καρίτσα [Gorica]), στον δε βόρειο «τεχνικά», υποδηλώντα ένα πιο προηγμένο πολιτιστικό επίπεδο, αυτό της βυζαντινής περιόδου (Καστρί-Λουτρό, Πυργετός, Διαβατό [=οικισμός σε σταυροδρόμι]). Από την άλλη μεριά, υπάρχουν αρχαίες φιλολογικές πηγές, ενταγμένες σε βυζαντινές συλλογές, που μνημονεύουν τη δράση λύκου στις εκβολές. Προκύπτει, επομένως, ότι το Λυκοστόμιο υπήρξε ένα λόγιο πλαστό όνομα ενός υπάρχοντος αγροτικού οικισμού, του οποίου η μορφή αγνοείται (πόλη ή συστάδες οικιών-οικισμών). Πάντως ορίζεται μεταξύ του Πυργετού και του Διαβατού (τουρκ. Dijjavata, 15ος αι.) —βλ. τη σύγκριση ανάμεσα στον διαβατό και το πέρασμα του λύκου—, στην ευρύτερη περιοχή του οποίου έχουν εντοπιστεί (ήδη από την εποχή του L. Heuzey) μεταβυζαντινοί ναοί, ενίοτε με βυζαντινή φάση. Όμως, ίσως πιο σημαντικό στοιχείο είναι μία χαμένη σήμερα έμμετρη επιγραφή, αναφερόμενη πιθανόν σε επίσκοπο Λυκοστομίου, ο οποίοςς παρείχε φιλοξενία σε «ξένους», δηλαδή προσκυνητές (βλ. τα Θαύματα του αγίου Δημητρίου) που υπήρχε στον Άγιο Γεώργιο Πυργετού.

Κακαβάς Γεώργιος

24η ΕΒΑ

Ένα παλαιοχριστιανικό συγκρότημα με ψηφιδωτά δάπεδα στην Αγία Κυριακή Λιβανατών Φθιώτιδας

Η 24η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων διεξήγαγε σωστική ανασκαφική έρευνα σε ελαιώνα όμορο με το ναό της Αγίας Κυριακής στην παραλία Λιβανατών το χειμώνα του 2009, ύστερα από την τυχαία αποκάλυψη μικρού τμήματος ψηφιδωτού δαπέδου, με σκοπό να διερευνηθεί η έκταση του ευρήματος, καθώς και η ταυτότητα του κτηρίου στο οποίο ανήκε.

Ήρθαν στο φως λείψανα θρησκευτικού κτιρίου και τμήματα πολύχρωμων παλαιοχριστιανικών δαπέδων υψηλής τέχνης, με ζωικό και φυτικό διάκοσμο. Ξέχωρο ενδιαφέρον παρουσιάζουν η ανακάλυψη τρίστιχης κτητορικής επιγραφής και λίθινου ορθοστάτη, που χρησίμευε για την πάκτωση μαρμάρινου φράγματος πρεσβυτερίου. Από το στρώμα καταστροφής ανασύρθηκε πλήθος κεράμων στέγασης, θραύσματα υαλοπινάκων, τμήμα λύχνου, τμήματα λευκών μαρμάρινων κιόνων και κιονίσκων, καθώς και λίθινη μολυβοδόχος. Παράλληλα με την ανασκαφική έρευνα διεξήχθη και γεωφυσική έρευνα υπεδάφους στην ευρύτερη περιοχή, προκειμένου να διαπιστωθεί η έκταση και η δομή του κτηριακού συγκροτήματος.

Η παρούσα ανακοίνωση αποσκοπεί αφενός στην παρουσίαση και το σχολιασμό των σημαντικότερων από τα ευρήματα και αφετέρου στην ένταξή τους στο χώρο και στο χρόνο δημιουργίας τους και στη σύνδεσή τους με άλλα γνωστά μνημεία της περιοχής.

Κακαβάς Γεώργιος

24η ΕΒΑ

Νεώτερες έρευνες, αρχαιολογικές και αναστηλωτικές εργασίες στη Φθιώτιδα, Ευρυτανία και Φωκίδα κατά τα έτη 2009-2011

Θα παρουσιαστούν συνοπτικά τα σπουδαιότερα νέα δεδομένα που ήρθαν στο φως από τη δράση της 24ης ΕΒΑ κατά τα έτη 2009-2011. Σημαντικό ρόλο κατέχουν οι σωστικές ανασκαφές στο πλαίσιο των μεγάλων οδικών αρτηριών, τα ολοκληρωμένα αναστηλωτικά έργα του Γ΄ ΚΠΣ, τα ενταγμένα στο ΕΣΠΑ έργα, καθώς και οι σωστικές ανασκαφές στο πλαίσιο οικοδομικών αδειών. Κηρύξεις και αναοριοθετήσεις αρχαιολογικών χώρων, εντοπισμός νέων μνημείων, περισυλλογές αντικειμένων, διοργανώσεις ημερίδων και συμμετοχή σε διεθνείς εορτασμούς είναι μερικά ακόμη από τα πεδία στα οποία θα γίνει σύντομη αναφορά.

Κακαβάς Γεώργιος, Μαφρεδάς Θωμάς, Γιαννουλόπουλος Χαρίλαος

24η ΕΒΑ

Αναγνώριση τεχνολογίας κατασκευής έξι φορητών εικόνων του Διονυσίου του εκ Φουρνά με τη χρήση διαγνωστικών μεθόδων

Η ιδιαίτερη σημασία της «Ερμηνείας της ζωγραφικής τέχνης» του ιερομονάχου Διονυσίου από τον Φουρνά των Αγράφων, δεν αμφισβητείται από κανένα. Είναι ίσως ένα από τα ελάχιστα κείμενα της εποχής του που καταγράφει σημαντικές πληροφορίες τόσο στο εικονογραφικό, όσο και στο τεχνολογικό πεδίο, για την κατασκευή εικόνων.

Σε επίπεδο τεχνολογίας, οι πληροφορίες που παραθέτει ο Διονύσιος είναι πρωτοποριακές για την εποχή του, καθώς είναι η σημαντικότερη και η πιο πλήρης γραπτή πηγή για τα στάδια κατασκευής των φορητών εικόνων και όχι μόνο, αφού εμπεριέχει και προτάσεις συντήρησής τους. Χαρακτηριστικές είναι οι τεχνικές πληροφορίες που αναφέρει ο συγγραφέας της Ερμηνείας, για παράδειγμα, στη χρήση αντιβόλων, στο χρώσωμα της εικόνας, στην κατασκευή των προπλασμών, της σάρκας και των γλυκασμών, στη δημιουργία βερνικιού, στη σύνθεση κόλλας κ.ά.

Με τη συμβολή της 24ης ΕΒΑ και του προϊσταμένου της δρ. Γεωργίου Κακαβά, η εξέταση των φορητών εικόνων του Διονυσίου, που αποθησαυρίζονται στο σκευοφυλάκιο του ιερού ναού Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στο Φουρνά, με τη χρήση μη καταστρεπτικών διαγνωστικών μεθόδων (όπως Υπεριώδης Φωτογραφία Ανάκλασης και Φθορισμού, Οπτική Μικροσκοπία, Αποτύπωση του δικτύου ρωγμών κλπ.) θα βοηθήσει αφενός στην τεκμηρίωση των τεχνικών που εφαρμόστηκαν για την κατασκευή των εικόνων και αφετέρου θα επιβεβαιώσει την εφαρμογή όσων, σε θεωρητικό πεδίο, αναφέρονται στην Ερμηνεία.

Καλαμαρά Παρή

23η ΕΒΑ

Το έργο της 23ης ΕΒΑ κατά την περίοδο 2009-2011

Ποικίλη υπήρξε η δραστηριότητα που ανέπτυξε κατά το 2011 η 23η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στους νομούς Εύβοιας και Βοιωτίας, περιοχές αρμοδιότητάς της.

Στον τομέα, καταρχήν, της καθεαυτού προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς προχώρησε σε έργα συντήρησης – αναστήλωσης μνημείων, κοσμικών και εκκλησιαστικών, στον καθαρισμό και τη διαμόρφωση αρχαιολογικών χώρων και του περιβάλλοντος χώρου μνημείων, στον έλεγχο δραστηριοτήτων πλησίον μνημείων, σε προτάσεις οριοθέτησης / αναοριοθέτησης αρχαιολογικών χώρων, αλλά και καθορισμού ζωνών Α΄ και Β΄ προστασίας μνημείων και αρχαιολογικών χώρων, και, τέλος, στην επεξεργασία σχεδίων διαχείρισης σημαντικών χώρων (π.χ. σχέδιο συνολικής διαχείρισης Μονής Οσίου Λουκά, μνημείου εγγεγραμμένου στον κατάλογο μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς της Unesco). Επίσης, με στόχο τη συνεργασία με τις τοπικές κοινωνίες και την ευαισθητοποίηση του κοινού για τα μνημεία προέβη σε δράσεις επικοινωνιακού χαρακτήρα, εκθέσεις, εκπαιδευτικές δράσεις, ομιλίες.

Μεγάλη ήταν και η δραστηριότητα στον τομέα της υποστήριξης αναπτυξιακών δράσεων ή και έργων υποδομής ιδιωτών (φωτοβολταϊκά πάρκα, αιολικοί σταθμοί κ.ά.) αλλά και του δημοσίου τομέα (έργα οδοποιίας, δικτύων κοινής ωφέλειας κ.ά.). Στο πλαίσιο ιδιωτικών έργων υλοποιήθηκαν και σωστικές ανασκαφικές εργασίες.

Ο σχεδιασμός των δράσεων απέβλεπε στην ισόρροπη αντιμετώπιση των δύο νομών, θέτοντας παράλληλα προτεραιότητες με βάση τις ανάγκες προστασίας των μνημείων, αλλά και το ενδιαφέρον των τοπικών κοινοτήτων.

Καλογερούδης Γεώργιος Ι.

19η ΕΒΑ

Η οχυρωματική αρχιτεκτονική των κάστρων Τρικάλων και Φαναρίου και η σημασία τους μέσω της ανάδειξής τους για την ευρύτερη περιοχή της Δ. Θεσσαλίας

Στα βόρεια της πόλης των Τρικάλων βρίσκεται το βυζαντινό κάστρο, που χρυσόβουλο του αυτοκράτορα Ανδρονίκου Γ΄ Παλαιολόγου (1328-1341) αναφέρει ότι κατείχε τη θέση της ακρόπολης της αρχαίας Τρίκκης και περιβαλλόταν από το τείχος της κλασικής εποχής. Σύμφωνα με τον ιστορικό Προκόπιο το κάστρο ανακαίνισε «εκ θεμελίων» ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός στοχεύοντας να δημιουργήσει ένα ισχυρό αμυντικό κέντρο στη Θεσσαλία, όπως και οι μετέπειτα πολιορκητές και κατακτητές της περιοχής, αφού τα Τρίκαλα ήταν η διοικητική πρωτεύουσα της Θεσσαλίας για αρκετό καιρό κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας.

Το κάστρο Φαναρίου, κτισμένο στο δυτικότερο άκρο της Θεσσαλικής πεδιάδας, σε στρατηγικής σημασίας περιοχή, είχε στον έλεγχό του σημαντικές διαβάσεις από και προς την περιοχή της Πίνδου, αλλά ιδιαίτερα τη δίοδο Τρικάλων – Άρτας. Χρονολογείται στα παραγμένα χρόνια του 13ου αι., όταν η Δυτική Θεσσαλία βρισκόταν συχνά στο πεδίο του ανταγωνισμού μεταξύ του Δεσποτάτου της Ηπείρου, του βυζαντινού αυτοκράτορα και των τοπικών «δυνατών» γαιοκτημόνων.

Στην ανακοίνωση καταβάλλεται προσπάθεια να προσεγγιστεί κατ' αρχάς η αρχιτεκτονική δομή των οχυρώσεων και ταυτόχρονα της οχυρωματικής τακτικής στη Δυτική Θεσσαλία από τα βυζαντινά χρόνια έως και την εποχή της Τουρκοκρατίας. Επίσης, εξετάζεται και η συμβολή των εργασιών ανάδειξης και αποκατάστασης των κάστρων, με την ένταξή τους σε χρηματοδοτικά προγράμματα, τα οποία θα συμβάλουν στην ποιότητα ζωής και στη βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής.

Κατσάλη Ευρυδίκη

23η ΕΒΑ

Συμβολή στη μελέτη της Αρχιτεκτονικής του ναού του Αγίου Δημητρίου στα Χάνια Αυλωναρίου στην Εύβοια

Ο ναός του Αγίου Δημητρίου, έδρα πιθανόν της επισκοπής Αυλώνος κατά τους βυζαντινούς χρόνους, είναι κτισμένος σε μια εύφορη περιοχή στα Χάνια Αυλωναρίου στην κεντρική Εύβοια. Στη σημερινή του μορφή ο ναός, στο οποίο διακρίνονται τρεις οικοδομικές φάσεις, ανήκει στον αρχιτεκτονικό τύπο του σταυρεπίστεγου. Η πρώτη οικοδομική φάση τεκμηριώνεται από τα ερείπια πιθανόν παλαιότερου κτίσματος, εμφανή στην κόγχη του ιερού. Στη δεύτερη οικοδομική φάση ανήκει ο νάρθηκας που στεγάζεται με οκτάπλευρο τρούλο. Εξετάζοντας τα οικοδομικά στοιχεία και τον τρόπο σύνδεσης του κυρίως ναού με το νάρθηκα, συνάγεται ότι ο νάρθηκας προηγείται χρονικά του κυρίως ναού, που αποτελεί και την τρίτη οικοδομική φάση.

Η μελέτη των επιμέρους αρχιτεκτονικών στοιχείων του ναού, και ειδικότερα αυτών της κόγχης του ιερού, θέτει το ζήτημα της πρώιμης εμφάνισης δυτικών στοιχείων στην τοπική αρχιτεκτονική. Παράλληλα, η περίτεχνη κεραμοπλαστική διακόσμηση του πρόπυλου καθώς και αυτή της ανατολικής όψης, σε συνδυασμό με τις επιβλητικές βυζαντινές τοιχογραφίες, αποτελούν στοιχεία που βοηθούν στην χρονολόγηση του ναού.

Η συνολική μελέτη του ναού του Αγίου Δημητρίου Αυλωναρίου αναδεικνύει πολλά ζητήματα τόσο της ιστορίας και της αρχιτεκτονικής του, όσο και, γενικότερα, των βυζαντινών ναών που ανήκουν στον ίδιο αρχιτεκτονικό τύπο και υπάρχουν κατάσπαρτοι στην κεντρική Εύβοια.

Κατσελάκη Ανδρομάχη

23η ΕΒΑ

Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του ναού του Αγίου Δημητρίου στα Χάνια Αυλωναρίου στην Εύβοια

Ο ναός του Αγίου Δημητρίου στα Χάνια Αυλωναρίου στην κεντρική Εύβοια είναι γνωστός στην έρευνα, δεν έχει ωστόσο μελετηθεί έως τώρα διεξοδικά, αν και αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μνημεία του νησιού. Ο μεγάλων διαστάσεων ναός, κτισμένος στον τύπο του σταυρεπίστεγου, αλλά με αρκετές ιδιαιτερότητες στην αρχιτεκτονική του, δεσπόζει στην ευρύτερη περιοχή, στην οποία εντοπίζεται σημαντικός αριθμός μικρών εκκλησιών που οικοδομούνται και τοιχογραφούνται κατά το 13ο-14ο αιώνα και αποτελούν αδιάψευστη μαρτυρία της οικονομικής και κοινωνικής άνθησής της στην περίοδο αυτή. Στο εσωτερικό του ναού διατηρείται αποσπασματικά και κυρίως στα ανώτερα τμήματα σημαντικός τοιχογραφικός διάκοσμος, ο οποίος έχει υποστεί εκτεταμένες φθορές από την υγρασία και άλλους

εξωγενείς παράγοντες. Από τις σωζόμενες παραστάσεις διαπιστώνουμε ότι το εικονογραφικό πρόγραμμα περιελάμβανε κυρίως σκηνές από το Χριστολογικό κύκλο, καθώς και μεμονωμένες μορφές αγίων, στην πλειονότητά τους στρατιωτικούς.

Η συγκριτική μελέτη των τοιχογραφιών του Αγίου Δημητρίου φανερώνει άμεση σχέση με αυτές που σώζονται σε ναούς της ευρύτερης περιοχής, όπως ο Άγιος Δημήτριος στο Μακρυχώρι (1303) και η Κοίμηση της Παναγίας στον Οξύλιθο και μας επιτρέπει τη χρονολόγησή τους στις αρχές του 14ου αιώνα.

Κοντογιάννης Νίκος

23η ΕΒΑ

Οι τοιχογραφίες στο βορειοανατολικό παρεκκλήσιο του ναού της Αγίας Παρασκευής στη Χαλκίδα

Κοτρίκλας Δημήτριος, Δαμιανός Κωνσταντίνος

23η ΕΒΑ

Σωστική ανασκαφική έρευνα στη οδό Κώτσου Χαλκίδας. Νέα δεδομένα για το ιστορικό κέντρο της Χαλκίδας (Κοτρίκλας Δ.). Τεχνικές ανάδειξης ευρημάτων (Δαμιανός Κ.)

Μια από τις ελάχιστες σωστικές ανασκαφές που διεξήγαγε η νεοσύστατη 23η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στο ιστορικό κέντρο της Χαλκίδας πραγματοποιήθηκε σε οικόπεδο της οδού Κώτσου 39-41. Η ανασκαφή αποκάλυψε τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα αποθηκευτικών κυρίως χώρων και οικοδομημάτων διαφορετικών χρονικών περιόδων, τρεις ενδιαφέροντες αποθέτες και πέντε μεγάλους σιρούς. Το μέγεθος των σιρών και η πολύ πλούσια, μεταβυζαντινή στη συντριπτική της πλειοψηφία, κεραμική που συλλέχθηκε κυρίως από τους αποθέτες, μαρτυρούν την ευμάρεια και τον πλούτο της Χαλκίδας ως εμπορικού κέντρου κατά την Οθωμανική περίοδο. Η ύπαρξη αρχιτεκτονικών καταλοίπων αποθηκών στο σημείο αυτό της μεσαιωνικής πόλης είναι δηλωτικό της χρήσης του χώρου ως εμπορικής γειτονιάς κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Η αποκόλληση των σιρών, η επιτυχής μεταφορά και η ανάδειξή τους στο φρούριο του Καραμπάμπα υπήρξε ένα από τα πιο σημαντικά εγχειρήματα του είδους που διεξήγαγε η νεοσύστατη 23η ΕΒΑ. Επίσης, παρουσιάζονται οι τεχνικές λεπτομέρειες της αποκόλλησης, της στερέωσης, της μεταφοράς και της επανατοποθέτησης των τριών ογκωδών αποθηκευτικών κατασκευών (σιρών). Οι κατασκευές, βάρους περίπου 2 - 3 τόνων η καθεμία, στερεώθηκαν κατ' αρχάς επιτόπου. Κατόπιν, αποκολλήθηκαν από τη βάση τους και μεταφέρθηκαν με μεγάλους γερανούς στο εσωτερικό του Φρουρίου Καραμπάμπα, όπου και επανεκτέθηκαν. Με τον τρόπο αυτό, διασώθηκαν οι σημαντικές αυτές κατασκευές, δείγμα της οικονομικής ευμάρειας της πόλης.

Κουγιουμτζόγλου Σπύρος

19η ΕΒΑ

Βυζαντινή και μεταβυζαντινή κεραμική από την πόλη των Τρικάλων

Οι ανασκαφικές έρευνες που πραγματοποιούνται τα τελευταία χρόνια στην πόλη των Τρικάλων, πέραν των αρχιτεκτονικών καταλοίπων που αποκαλύπτουν, φέρουν στο φως και αξιόλογη κεραμική που προσφέρει ενδιαφέρουσες πληροφορίες και στοιχεία για την κοινωνική και πολιτιστική ιστορία της πόλεως των Τρικάλων στα βυζαντινά και μεταβυζαντινά χρόνια. Πρόκειται κυρίως για αγγεία καθημερινής χρήσης, διαφόρων τύπων (οινοχόες, κούπες, πινάκια, στάμνες, λυχνοστάτες κ.ά.), με ή χωρίς εφυάλωση, εγχάρακτα ή με γραπτή διακόσμηση, η χρονολόγηση των οποίων ποικίλει, από τη βυζαντινή έως τη μεταβυζαντινή εποχή.

Κουμούση Αναστασία, Καπώνης Νικόλαος, Αναγνωστοπούλου Εμμανουέλλα

22η ΕΒΑ

Νέα αρχαιολογικά δεδομένα της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου από το ανασκαφικό έργο της 22ης ΕΒΑ στα πλαίσια της κατασκευής της Ιονίας οδού στην περιοχή του Ν. Αιτωλοακαρνανίας

Παρουσιάζονται σε προκαταρκτική μορφή τα νέα αρχαιολογικά δεδομένα από το ανασκαφικό έργο της 22ης ΕΒΑ στα πλαίσια της κατασκευής της Ιονίας οδού, στην περιοχή του δήμου Μεσολογγίου Ν. Αιτωλοακαρνανίας. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται τα μέχρι τώρα αποτελέσματα από τις ανασκαφές στις θέσεις "Καζάρμα" Περιθωρίου, Άγιος Γεώργιος Ευηνοχωρίου και "Ράχη Μπόμπορας" στην ευρύτερη περιοχή της νότιας Αιτωλίας, που πραγματοποιήθηκαν κατά το διάστημα 2009-2011.

Κουτσούκου Μαριανίκη

23η ΕΒΑ

Δημόσια Αρχαιολογία: τοπική κοινωνία, επισκέπτες και διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς. Το παράδειγμα της Αντίκυρας και της μονής Οσίου Λουκά στη Βοιωτία

Η ανακοίνωση αυτή επιχειρεί μια προσέγγιση της σχέσης της τοπικής κοινωνίας και των επισκεπτών με δύο χώρους ιδιαίτερου αρχαιολογικού ενδιαφέροντος στη νότια Βοιωτία. Η έρευνα έχει σκοπό να μελετήσει πιθανές χρήσεις των αρχαιολογικών καταλοίπων και ενδεχόμενους τρόπους απόδοσής τους στην τοπική κοινωνία και τους επισκέπτες.

Πιο συγκεκριμένα, εξετάζει από τη μία το παράδειγμα του σύγχρονου οικισμού της Αντίκυρας με τα απαλλοτριωμένα οικόπεδα, όπου διεσπαρμένες αρχαιότητες τεκμηριώνουν τις χρήσεις του χώρου από την προϊστορία έως την πρωτοβυζαντινή περίοδο, παράδειγμα άγνωστο και χωρίς επισκέπτες, και από την άλλη το μοναστηριακό συγκρότημα του Οσίου Λουκά, μνημείο παγκόσμιας πολιτισμικής κληρονομιάς, μεγάλης φήμης και επισκεψιμότητας. Τα δυο αυτά παραδείγματα, που διοικητικά ανήκουν στον Δήμο Διστόμου-Αράχωβας-Αντίκυρας, επιλέγονται διότι συστήνουν —καταρχήν— ετερογενή περιβάλλοντα μελέτης και έχουν διαφορετικό ιστορικό διαχείρισης, γεγονός που εικονογραφεί τις γενικότερες αντιθέσεις στη διαχείριση αρχαιολογικών χώρων και μνημείων στον Ελλαδικό χώρο. Στο πλαίσιο της προβληματικής της "δημόσιας αρχαιολογίας", η οποία εξετάζει τη συνεργασία και τη συμβολή της τοπικής κοινωνίας στις αρχαιολογικές δράσεις, επιλέγουμε ως μεθοδολογικά εργαλεία της έρευνας, βιβλιογραφικές πηγές αυτής της θεματικής και των ζητημάτων διαχείρισης της πολιτισμικής κληρονομιάς, καθώς και δύο έρευνες κοινού (ερωτηματολόγια, συνεντεύξεις, φύλλα αξιολόγησης δράσεων). Τα αποτελέσματα της έρευνας θα αξιολογηθούν στο πλαίσιο συζήτησης και προτάσεων της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας για τη διαχείριση των αρχαιολογικών αυτών συνόλων.

Κωσταρέλλη Αλεξάνδρα, Τσιομπίκου Ελένη

23η ΕΒΑ

Εικόνες της Εύβοιας. Η εικόνα της Παναγίας με την επωνυμία «Παραβουινιώτισσα» από την Ερέτρια (Κωσταρέλλη Α.) Εικόνες του 19ου αι. και των αρχών του 20ού αι. από ναούς της Νότιας Εύβοιας (Τσιομπίκου Ε.)

Η εικόνα της Παναγίας της Παραβουινιώτισσας είναι μεγάλων διαστάσεων και φυλάσσεται στον ομώνυμο ενοριακό ναό στην Ερέτρια. Προέρχεται, πιθανότατα, από το χωριό Γαλλιμή της νήσου Μαρμαρά στην Προποντίδα. Έπειτα από τη μεταφορά της στην Ερέτρια από πρόσφυγες μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, καλύφθηκε με αργυρή επένδυση, η οποία αφαιρέθηκε κατά τη συντήρησή της.

Η Παναγία εικονίζεται ολόσωμη και μετωπική να κάθεται σε θρόνο με τον επίσης μετωπικό μικρό Χριστό στα πλάγια να κάθεται στο δεξί πόδι της και να κρατά ανοιχτό ενεπίγραφο ειλητό. Η Θεοτόκος κάθεται σε ξυλόγλυπτο περίτεχνο θρόνο με ευρύ ερεισίνωτο, ο οποίος αποδίδεται σε μονοχρωμία. Στο πάνω τμήμα της εικόνας εκατέρωθεν της κεφαλής της Θεοτόκου ίππανται δύο άγγελοι απεικονισμένοι έως την οσφύ, οι οποίοι ξεπροβάλλουν από σύννεφα έχοντας τα χέρια τους καλυμμένα.

Ως προς την εικονογραφία, ο ζωγράφος ακολουθεί παραδοσιακά πρότυπα, τα οποία διανθίζει με ορισμένα μάλλον εξεζητημένα διακοσμητικά στοιχεία. Τα τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά της εικόνας μας παραπέμπουν σε έργα του 18ου αι.

Από το 2006, οπότε η 23η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων λειτούργησε με έδρα τη Χαλκίδα, προχώρησε στη συστηματική καταγραφή των ναών της Νότιας Εύβοιας, περιοχής όχι ιδιαίτερα γνωστής στην έρευνα. Κατά τις αυτοψίες που πραγματοποίησαν οι αρχαιολόγοι της Εφορείας στις εκκλησίες τόσο της Καρύστου, του Μαρμαρίου και των Στύρων, όσο και των πολλών και δυσπρόσιτων μικρών οικισμών της περιοχής, διαπιστώθηκε ότι στην τοιχοποιία τους ενσωματώθηκαν πολλά γλυπτά μέλη της αρχαιότητας σε δεύτερη χρήση, ενώ στο εσωτερικό τους φυλάσσονται πολύτιμα ιερά σκεύη και κειμήλια, μεταξύ των οποίων περισσότερες από εκατό εικόνες που χρονολογούνται από τις αρχές του 19ου έως και τα πρώτα χρόνια του 20ού αιώνα, από επιγραφικές μαρτυρίες ή τεχνοτροπική μελέτη. Στην πλειονότητά τους αποτελούν αξιόλογα δείγματα της τέχνης της εποχής, ενώ μάλιστα ορισμένες φέρουν υπογραφές γνωστών ζωγράφων.

Καθώς οι εικόνες στο σύνολό τους αποτελούν σπουδαίο κομμάτι της πολιτιστικής κληρονομιάς της Νότιας Εύβοιας, η 23η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, σε συνεργασία με την τοπική εκκλησία, οργάνωσε και έθεσε σε εφαρμογή ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα συστηματικής καταγραφής και συντήρησής τους από τις αρχές του 2011. Στην ανακοίνωση παρουσιάζεται μεγάλο μέρος των εικόνων αυτών, αναφέρονται ιδιαίτερα εικονογραφικά στοιχεία και τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά τους, ενώ μέσω της συνολικής μελέτης τους παρέχονται σημαντικά τεκμήρια για τα ιστορικά, κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα της περιοχής κατά την περίοδο της φιλοτέχνησής τους.

Λαρεντζάκης Μιχαήλ

23η ΕΒΑ

Ο επισκοπικός θρόνος της Ι. Μονής Ευαγγελιστρίας Σκοπέλου, η συντήρηση και η ανάδειξή του

Μια ενετική οικογένεια στα τέλη του 17ου αι., "κατακτημένη" από την Ελληνικότητα του τόπου στην Σκόπελο —όπου φέρεται ως ιδιοκτήτρια— και την Ορθοδοξία της, εξελληνίζεται, γίνεται ορθόδοξη, επανακτίζει ένα ορθόδοξο μοναστήρι και το προικίζει με εξαιρετικής τέχνης ξυλόγλυπτο και μερικώς ολόγλυφο επιχρυσωμένο τέμπλο και έναν επισκοπικό θρόνο στα 1775, όπως και με κτήματα, αργυρό ευαγγέλιο, σταυρούς ευλογίας και εγκόλπια εξαιρετικής μικροτεχνίας, ασημένιο δίσκο, ασημένια καντηλέρια και λειψανοθήκη και γυάλινα βενετσιάνικα καντήλια. Πριν συμπληρωθούν τριακόσια χρόνια, ο επισκοπικός θρόνος, έχοντας γίνει βορά ξυλοφάγων εντόμων, είχε αρχίσει να γέρνει επικίνδυνα, έχοντας απολέσει πολλές από τις ανάγλυφες λεπτομέρειές του και ουσιαστικό φέρον τμήμα του δεξιού του μπράτσου. Πρόχειρες επεμβάσεις διάσωσης το συγκρατούν. Δυστυχώς οι προτεραιότητες της μοναστικής συνοδείας δεν συμπεριέλαβαν τη συντήρηση αυτού του αριστουργήματος έως το 2005, όταν άρχισε ένα πολύμηνο χρονικό διάσωσης, συντήρησης και ανάδειξής του, ώστε να αποδοθεί και πάλι στην πρότερη χρήση του, μια και το 2012 θα γιορταστούν τα 300 χρόνια επανίδρυσης του συγκεκριμένου μοναστηριού της Ευαγγελίστριας.

Λαφαζάνη Στυλιανή, Τράντος Κωνσταντίνος

19η ΕΒΑ

Στερέωση – αντικατάσταση φθαρμένων λίθων και λιθαναγλύφων, κατασκευή βοηθητικών κτιρίων και διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου, Ι. Ν. Τιμίου Σταυρού Δολιανών Κρανιάς στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ

Στην ανακοίνωση θα παρουσιαστούν η στερέωση – αντικατάσταση φθαρμένων λίθων και λιθαναγλύφων, η κατασκευή βοηθητικών κτιρίων και η διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου του Ι. Ν. Τιμίου Σταυρού Δολιανών Κρανιάς, που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ.

Λυτάρη Φανή

Εικονογραφικές παρατηρήσεις στον κύκλο του Ακάθιστου στον Ιερό ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στην Καλαμπάκα (1573)

Η ιστόρηση των 24 οίκων του Ακαθίστου ύμνου στον ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, γίνεται στην Τρίτη ζώνη της τοιχογράφησης του νοτίου κλίτους του κυρίως ναού. Η κακή κατάσταση των τοιχογραφιών, με την απολέπιση των χρωμάτων και την καταστροφή στα πρόσωπα των μορφών, δυσχεραίνει την εικονογραφική ανάλυση των σκηνών. Ο κύκλος του Ακαθίστου αποτελεί τον μεγαλύτερο σε έκταση κύκλο του εικονογραφικού προγράμματος του ναού. Οι ζωγράφοι Νεόφυτος, γιος του Θεοφάνη του Κρητικού, και ιερέας Κυριαζής ιστορούν αυστηρές, λιτές και, τις περισσότερες φορές, συνοπτικές συνθέσεις. Τα πρότυπά τους ανάγονται τόσο στην παλαιολόγια ζωγραφική, όπως των ναών της Περιβλέπτου της Αχρίδας, της Παναγίας στα Ρούστικα του Ρεθύμνου και της Ολυμπιώτισσας της Ελασσόνας, όσο και στην ζωγραφική της Κρητικής σχολής, όπως των αγιορειτικών μονών της Λαύρας, του Δοχειαρίου, του Σταυρονικήτα, αλλά και της θεσσαλικής μονής Δουσίκου.

Παραδείγματα και εικονογραφική ανάλυση ορισμένων συνθέσεων του κύκλου του Ακαθίστου θα φανερώσουν τόσο τα πρότυπα των ζωγράφων, όσο και το βαθμό επιρροής του Νεόφυτου από το έργο του αρίστου ζωγράφου του 16ου αιώνα και πατέρα του, Θεοφάνη.

Μακρή-Σκοτινιώτη Θάλεια

ΙΓ' ΕΠΚΑ

Απακατάσταση πρώην οικίας Χατζησταματίου και πρώην οικίας Σέφελ στο Δήμο Βόλου ιδιοκτησίας ΙΓ' ΕΠΚΑ

Στην ανακοίνωση θα γίνει σύντομη αναφορά στην ιστορία των κτηρίων και πρόταση αποκατάστασής τους και μετατροπής τους σε κτίσματα δημόσιου χαρακτήρα που θα χρησιμοποιηθούν από το ΥΠΠΟΤ.

Μαντζανά Κρυσταλλία

19η ΕΒΑ

Το έργο της 19ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων την τριετία 2009 - 2011

Μαντζανά Κρυσταλλία

19η ΕΒΑ

Τοιχογραφικός διάκοσμος καθολικού Ι. Μ. Κοιμήσεως Θεοτόκου (Σταγιάδων), στις Σταγιάδες Τρικάλων

Στα όρια των νομών Τρικάλων – Γρεβενών και στην άκρη μικρού ανδρήρου της οροσειράς των Χασίων βρίσκεται η Ι. Μ. Κοιμήσεως Θεοτόκου ή Σταγιάδων, όπως είναι γνωστή. Το καθολικό είναι ναός σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο, κατάγραφος εσωτερικά με τοιχογραφίες, που πιθανότατα χρονολογούνται στον 17ο - 18ο αι., οι οποίες καλύπτονταν μέχρι πρόσφατα από παχύ στρώμα αιθάλης που δεν επέτρεπε σε μελετητές και ερευνητές να διαμορφώσουν σαφή εικόνα για την ταύτιση και την εικονογραφική τους διάταξη. Με τον καθαρισμό και τη συντήρηση που πραγματοποιήθηκε βάσει εγκεκριμένης από το ΥΠΠΟΤ μελέτης και βάσει των νέων δεδομένων θα επιχειρηθεί μια πρώτη προσέγγιση παραστάσεων με εικονογραφικό και τεχνοτροπικό ενδιαφέρον, καθώς και παρουσίαση των επιγραφών που αναφέρονται στην ιστορία και το ιδιοκτησιακό καθεστώς της μονής.

Μαντζανά Κρυσταλλία, Κουγιουμτζόγλου Σπύρος, Ντέρης Απόστολος

19η ΕΒΑ

Το «έγκλειστο» δίδυμο οθωμανικό λουτρό του Οσμάν Σαχ στο συγκρότημα των πρώην ποινικών φυλακών Τρικάλων

Το «έγκλειστο» δίδυμο οθωμανικό λουτρό του Οσμάν Σαχ στο συγκρότημα των πρώην ποινικών φυλακών Τρικάλων. [ΜΑΚΕΤΑ]

Μπαλογιάννη Ουρανία

19η ΕΒΑ

Το ξυλόγλυπτο τέμπλο του Ι. Ν. Αγίας Τριάδος Δέσης

Στη Δέση, και σε μια απότομη πλαγιά του Κόζιακα (ή άλλως Κερκέτιον όρος) που αντικρίζει τον παραρρέοντα Αχελώο ποταμό, ο ναός της Αγίας Τριάδος (1798) είναι ό,τι απέμεινε από το άλλοτε σημαντικό για την περιοχή μοναστηριακό ομώνυμο συγκρότημα. Πρόκειται για ναό σταυροειδή εγγεγραμμένο με τρούλο και νάρθηκα στη δυτική πλευρά, που εσωτερικά κοσμείται με πλούσιο τοιχογραφικό διάκοσμο. Αρκετά ενδιαφέρον και σημείο αναφοράς για την τέχνη της ξυλόγλυπτης της περιοχής είναι το τέμπλο του ναού, που είναι και το αντικείμενο αυτής της ανακοίνωσης, καθώς η περίτεχνη ανάγλυφη διακόσμησή του, διατηρεί επιγραφή σύμφωνα με την οποία: «ο τέμπλος της αγίας τριάδος.... Εχρυσώθειδια χειρός αθανασίου κ(αι) στεργίου Δημητρίου εκ Σαμαρίνης 1849». Πρόκειται για ένα άγνωστο και σπάνιο για την περιοχή της Πίνδου ξυλόγλυπτο έργο των Σαμαριναίων, η ανάλυση του οποίου θα είναι αντικείμενο της ανακοίνωσης, σε συνδυασμό με την εικονογραφική ανάλυση των δεσποτικών εικόνων, με στόχο να προσθέσουμε νέα στοιχεία στον ευρύ κατάλογο των Σαμαριναίων ζωγράφων.

Μπονόβας Νικόλαος Μ.

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης

Πατριαρχικό γράμμα του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικου Δ΄ (Δεκέμβριος 1805)

Αντικείμενο της ανακοίνωσης αποτελεί περγαμινό γράμμα του πατριάρχη Καλλίνικου Ε΄ (1801-1806, 1808-1809), το οποίο εκτίθεται στην αίθουσα της Συλλογής Δ. Οικονομόπουλου στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη. Με κίτρινη μήρινθο στο κάτω μέρος του εγγράφου απαιρεείται μολύβδινη σφραγίδα η οποία απεικονίζει την Παναγία Οδηγήτρια στον εμπροσθότυπο και φέρει σφραγίδα του Καλλίνικου Ε΄ του έτους «αωα΄» (1801) στον οπισθότυπο. Επιπλέον στοιχεία της ιστορίας του εγγράφου αποτελούν οι ενδείξεις στο verso: «ηγοράσθη εις Παρισίοις» και «28-11-38». Το έγγραφο αναφέρεται στον παπα Απόστολο, ο οποίος κατάγεται από τη Δημητριάδα, έλαβε χριστιανική ανατροφή από ευσεβείς γονείς και εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη, όπου επέδειξε πλούσια δράση. Ως παράγοντας της εκκλησίας συνέβαλε στην ανακαίνιση κοινωφελών ιδρυμάτων και ιερών ναών της κοινότητας των ορθόδοξων Ελλήνων, ενώ παράλληλα ανέπτυξε εμπορική δράση. Ο πατριάρχης Καλλίνικος με τη συστατική αυτή επιστολή αναγνωρίζει το 1805 τις υπηρεσίες του παπά Απόστολου προς την Ελληνική κοινότητα της Κωνσταντινούπολης, με στόχο την αναγνώριση και ενίσχυση της δράσης του.

Νάνου Μαρία

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

«Χάρτινες εικόνες» και σχέδια εργασίας από τη συλλογή χαρακτηριστικών και σχεδίων του Λαογραφικού Κέντρου Κίτσου Μακρή (Βιβλιοθήκη και Κέντρο Τεκμηρίωσης Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Βόλος)

Η συλλογή χαρακτηριστικών και σχεδίων του Λαογραφικού Κέντρου Κίτσου Μακρή περιλαμβάνει μια ενδιαφέρουσα σειρά χαλκογραφιών και σχεδίων εργασίας του 18ου και 19ου αιώνα με θέματα θρησκευτικού περιεχομένου. Στην ανακοίνωση, έπειτα από μια σύντομη παρουσίαση του υλικού, θα εστιάσουμε κυρίως στις χαλκογραφίες του Λαογραφικού Κέντρου και στις δύο αμφίγραπτες χαλκογραφικές πλάκες (μήτρες), οι οποίες συμβάλλουν στην κατανόηση της παραγωγής του εικαστικού αυτού είδους.

Οι χαλκογραφίες, αγιορειτικής κυρίως προέλευσης, κατατάσσονται σε θεματικές κατηγορίες, στις οποίες περιλαμβάνονται διάφοροι εικονογραφικοί τύποι της Παναγίας (Γαλακτοτροφούσα, Ελεούσα), μεμονωμένοι άγιοι (Κωνσταντίνος και Ελένη, Χαραλάμπης), ιεράρχες με βιογραφικές σκηνές (Νικόλαος), πολυπρόσωπες (Ύψωση του Τιμίου Σταυρού) και εσχατολογικού περιεχομένου συνθέσεις (Δευτέρα Παρουσία), σκηνές από τη ζωή του Χριστού (Βαΐοφόρος). Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι τοπογραφικές παραστάσεις περιώνυμων μοναστηριών του Αγίου Όρους, που αποδίδονται με απλοϊκή «χαρτογραφική» διάθεση (μονές Σίμωνος Πέτρας, Ξενοφώντος, Γρηγορίου). Στα τρία δείγματα του Κέντρου οι απεικονίσεις αυτές συνδυάζονται είτε με την παράσταση του αγίου στον οποίο σεμνύεται το καθολικό της μονής (Μονή Ξενοφώντος - έφιππος άγιος Γεώργιος, Μονή Γρηγορίου - ένθρονος άγιος Νικόλαος με σκηνές βίου), είτε με παραστάσεις κτητόρων, θαυματουργών εικόπων ή και αγίων, των οποίων τα ιερά λείψανα φυλάσσονται στις μονές (μονή Σίμωνος Πέτρας - άγιος Σίμων, Γέννηση Χριστού, αγία Μαγδαληνή).

Αναδεικνύεται έτσι η αξία των έργων αυτών στη γνώση και διάδοση της ιστορίας των μονών, των πανηγύρεων και των προσκυνημάτων τους, αλλά και η συμβολή τους στην ενίσχυση της χορηγικής δραστηριότητας και στην πνευματική συσπείρωση του υπόδουλου γένους κατά την όψιμη Οθωμανική κυριαρχία. Επιπλέον, οι επιγραφικές μαρτυρίες που συχνά διασώζουν, παρέχουν διαφωτιστικά στοιχεία για τον τόπο και το χρόνο παραγωγής τους, τους χορηγούς και τους χαρακτές.

Ντάφη Ευαγγελία, Σκαρτσή Στεφανία Σ.

23η ΕΒΑ

Βυζαντινή κεραμική από τις ανασκαφές στις εγκαταστάσεις του ΑΗΣ

Η ανακοίνωση παρουσιάζει τα αποτελέσματα της μελέτης της κεραμικής που βρέθηκε στις ανασκαφές που πραγματοποιήθηκαν αφενός στο εσωτερικό του μεσαιωνικού πύργου του Αλιβερίου το 2010, στο πλαίσιο του προγράμματος για την αποκατάσταση του μνημείου, και αφετέρου σε πρωτοβυζαντινό λουτρό που αποκαλύφθηκε σε μικρή απόσταση από τον πύργο κατά τη δεκαετία του 1990.

Η πρωτοβυζαντινή περίοδος εκπροσωπείται κυρίως από κεραμική του 6ου αι., μια εποχή ακμής για τον Αιγαϊακό χώρο με έντονη δραστηριότητα στις συναλλαγές τόσο με γειτονικές όσο και μακρινές περιοχές της αυτοκρατορίας.

Από τις μεταγενέστερες περιόδους καλύτερα εκπροσωπείται η εποχή της Λατινοκρατίας, στην οποία κυριαρχούν τα προϊόντα εργαστηρίων που ακολουθούν τη βυζαντινή παράδοση στις τεχνικές και τη διακόσμηση.

Η κεραμική προσφέρει σημαντικές πληροφορίες για την ιστορία των δύο μνημείων που μοιράζονται τον ίδιο ζωτικό χώρο, ενώ, παράλληλα, αποτελεί ένδειξη για της διαχρονική χρήση της παράκτιας αυτής περιοχής της Κεντρικής Εύβοιας.

Ντίνα Ασπασία

7η ΕΒΑ

Κάστρο Παλαιών. Νέα ευρήματα στο πλαίσιο του έργου «Συντήρηση και αποκατάσταση Κάστρου Παλαιών Δ. Βόλου, Ν. Μαγνησίας»

Κατά τη διάρκεια διερευνητικών εργασιών στο πλαίσιο του έργου «Συντήρηση και αποκατάσταση Κάστρου Παλαιών Δ. Βόλου Ν. Μαγνησίας», ενταγμένου στο Ε.Π. ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ – ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ – ΗΠΕΙΡΟΥ 2007-2013» προέκυψαν νέα στοιχεία τα οποία συμπληρώνουν τη μορφή και την πορεία της οχύρωσης του Κάστρου του Βόλου, όπως μεγάλα τμήματα του τείχους, πύργοι, πύλες, αγωγοί, καθώς και νέα ευρήματα που συνθέτουν τον πολεοδομικό ιστό της αρχαίας πόλης. Επίσης, εξακριβώθηκαν οι οικοδομικές φάσεις της οχύρωσης του Κάστρου, με αποτέλεσμα να διαθέτουμε μία ολοκληρωμένη εικόνα της μακραίωνης και διαχρονικής διαδρομής και λειτουργίας του.

Ντίνα Ασπασία, Σδρόλια Σταυρούλα

7η ΕΒΑ

Το Έργο της 7ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων την τριετία 2009-2011

Παρουσιάζονται τα νέα ευρήματα που προέκυψαν κατά την υλοποίηση των έργων του ΕΣΠΑ το 2011 (Κάστρο Βόλου, Κάστρο Βελίκας, Άγιος Αχιλλεῖος Λάρισας, Παναγία στο Πύθιο), τα βυζαντινά κτίρια που ανασκάφηκαν στα Τέμπη, στα πλαίσια κατασκευής της νέας εθνικής οδού, η συντήρηση ξυλόγλυπτου τέμπλου από τη μονή Γεννήσεως Θεοτόκου στο Πολυδένδρι Αγιάς, το οποίο προορίζεται για την έκθεση του Νέου Διαχρονικού Μουσείου Λάρισας, καθώς και αρχαιότητες που συντηρήθηκαν στο εργαστήριο της Νέας Αγχιάλου.

Παλαντζάς Θεόδωρος, Κουρμαδάς Γιώργος

23η ΕΒΑ

Μεσαιωνικός Πύργος στα Πολιτικά Ευβοίας: Αρχιτεκτονικά και Στατικά ζητήματα

Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι η προσέγγιση και ο χειρισμός αντίστοιχων μνημείων, από τη σκοπιά του Πολιτικού Μηχανικού. Παρουσιάζονται εν συντομία όλες οι αρχικές παραδοχές που γίνονται, το τρισδιάστατο μοντέλο προσομοίωσης, ο έλεγχος στατικής επάρκειας μέσω της μεθόδου των πεπερασμένων στοιχείων, αλλά και η διαδικασία ανασχεδιασμού του μνημείου, προκειμένου να τεκμηριωθούν και να ενταχθούν οι ήπιες επεμβάσεις που θα λάβουν χώρα σε αυτό.

Πάλλης Γιώργος

Η διάδοση της τεχνοτροπίας των γλυπτών του λεγόμενου “θηβαϊκού εργαστηρίου” (β΄ μισό 9ου αι.). Μερικές παρατηρήσεις

Ο ακριβώς χρονολογημένος γλυπτός διάκοσμος των ναών του Αγίου Γρηγορίου στη Θήβα (872/3) και της Παναγίας Σκριπούς στον Ορχομενό (873/4) οριοθετεί την «αυγή» της μεσοβυζαντινής αρχιτεκτονικής γλυπτικής στον Ελλαδικό χώρο. Τα δύο σύνολα αποδίδονται σε ένα συνεργείο, το λεγόμενο “θηβαϊκό εργαστήριο”, το οποίο συνδέεται με την τέχνη της Κωνσταντινούπολης και, ιδιαίτερα, με τα γλυπτά της βόρειας εκκλησίας της μονής του Λιβός (907). Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ζήτημα της διάδοσης της νέας τεχνοτροπίας που εισήγαγε το εργαστήριο αυτό στον Ελλαδικό χώρο. Η επισκόπηση της γεωγραφικής παρουσίας της επιτρέπει ορισμένες παρατηρήσεις σχετικά με το μέγεθος και τον τρόπο της αποδοχής της στην Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και τη Θεσσαλία, και ιδιαίτερα στις πόλεις που θα αναδειχθούν στη συνέχεια σε τοπικά κέντρα μαρμαρογλυπτικής (Κόρινθος, Αθήνα, Θήβα, Χαλκίδα).

Πάντζου Νότα, Παπαδόπουλος Δημήτρης, Adreasen Niels H.

Αρχαιολογία, εθνογραφία και τοπικές κοινωνίες: συνέργειες και προκλήσεις με αφορμή μια εθνο-αρχαιολογική μελέτη της χρήσης των σπηλαίων και των βραχοσκεπών στο Πήλιο

Το Ινστιτούτο της Δανίας στην Αθήνα και η Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας και Σπηλαιολογίας Βορείου Ελλάδος συνεργάστηκαν σε ερευνητικό πρόγραμμα για την εθνο-αρχαιολογική μελέτη της χρήσης των σπηλαίων και των βραχοσκεπών στη νεότερη και σύγχρονη ιστορική περίοδο με επίκεντρο το Πήλιο από το φθινόπωρο του 2006 έως και το 2009. Εν όψει της έκδοσης της μονογραφίας του προγράμματος, σκοπός της παρουσίασης είναι να αναδείξει τις βασικές πτυχές της σύμπραξης και της δυναμικής που αναπτύχθηκε μεταξύ Εθνογραφίας και Αρχαιολογικής έρευνας στο “πεδίο” και να συζητήσει τις προκλήσεις και τα οφέλη που είναι δυνατόν να προκύψουν από τέτοιες συνέργειες σε αντίστοιχα ερευνητικά πλαίσια, ιδιαίτερα ως προς τη σχέση της αρχαιολογικής πρακτικής με τις τοπικές κοινότητες.

Παπαγεωργίου Ειρήνη

23η ΕΒΑ

Εργασίες αποκατάστασης ναού Αγίου Γεωργίου στο Ακραιφνιο Βοιωτίας

Ο ναός του Αγίου Γεωργίου βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο του σημερινού οικισμού του Ακραιφνίου Βοιωτίας. Είναι κτισμένος σε άνδρη των υπωρείων του λόφου, όπου τοποθετούνται τα ερείπια της αρχαίας ακρόπολης της περιοχής, και καταλαμβάνει τη θέση αρχαίου ναού. Πρόκειται για τετρακίονιο σταυροειδή εγγεγραμμένο με τρούλο ναό. Χαρακτηριστικές είναι οι τρεις ημιεξαγωνικές αψίδες στην ανατολική του όψη, η ύπαρξη αρκοσολίου στη νότια όψη, καθώς και οι τέσσερις αντηρίδες στη βόρεια όψη του.

Στον ναό μπορούν να διαπιστωθούν τρεις οικοδομικές φάσεις που περιλαμβάνουν τον κυρίως ναό η πρώτη (του 1311), το νάρθηκα η δεύτερη και τον εξωνάρθηκα η τρίτη (τέλη 19ου αι.), οι οποίες διακρίνονται ευκρινώς μεταξύ τους με οικοδομικούς αρμούς στις τοιχοποιίες. Στους τοίχους βρίσκονται ενσωματωμένα πολλά ερλία προερχόμενα από αρχαίες κατασκευές που υπήρχαν στη γύρω περιοχή και επαναχρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό κατά την ανέγερση του ναού. Εσωτερικά ο ναός είναι κατάγραφος, ενώ εντοπίζονται και επάλληλα στρώματα τοιχογραφιών.

Στο πλαίσιο της παρούσας ανακοίνωσης γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση των εγκεκριμένων εργασιών αποκατάστασης του ναού, των εργασιών που έχουν ήδη υλοποιηθεί, καθώς και εκείνων που προγραμματίζονται να γίνουν, λαμβανομένων υπόψη και των νέων δεδομένων που έχουν προκύψει κατά την εξέλιξη του έργου.

Παπαναστασούλη Γραμμάτω-Χρυσοβαλάντω

7η ΕΒΑ

Το ξυλόγλυπτο τέμπλο στο ναό του Αγίου Γεωργίου στα Αμπελάκια Θεσσαλίας

Μέσα από τη μελέτη του ζωγραφικού και γλυπτού διακόσμου του τέμπλου στο ναό του Αγίου Γεωργίου στα Αμπελάκια προκύπτουν ενδιαφέροντα συμπεράσματα τόσο για τις ιδιαιτερότητες της χρονολόγησης του έργου, όσο και για την ταυτότητα των καλλιτεχνών που δημιούργησαν τα επιμέρους στοιχεία του. Διακρίνουμε την τέχνη διαφορετικών καλλιτεχνών που ασχολήθηκαν με το παρόν σύνολο έως την αποπεράτωση και συμπλήρωσή του στην μορφή που το απολαμβάνουμε σήμερα. Ο πρώτος καλλιτέχνης και σύγχρονος με τον ξυλογλύπτη είναι εκείνος που φιλοτέχνησε τις εικόνες του επιστυλίου, της πυραμίδας και των λυπηρών και πιθανόν και τις τέσσερις μεγάλες εικόνες της ζώνης των Δεσποτικών. Προσεκτικότερη μελέτη τον συνδέει με το εργαστήριο του Αντωνίου Αγοραστού Κρήτα, ο οποίος υπογράφει μια σειρά από έργα στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας στο β' μισό του 17ου αιώνα. Ο δεύτερος, σύγχρονος του πρώτου, είναι εκείνος που φιλοτέχνησε την εικόνα του αγίου Νικολάου και στο κάτω μέρος της ιστόρησε την αφιερωματική και κτητορική επιγραφή του τέμπλου. Η εικόνα του προφήτη Ηλία αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη, τελείως ξένη στο σώμα του τέμπλου.

Το παρόν έργο αποτέλεσε την αφορμή για να ξανασυζητήσουμε την αμφιλεγόμενη χρονολόγηση της επιγραφής (1722), να προσπαθήσουμε να λύσουμε τα κομμάτια του παζλ που στις περισσότερες περιπτώσεις αποτελεί ένα ξυλόγλυπτο τέμπλο και να ανιχνεύσουμε την καλλιτεχνική δραστηριότητα και συνέχεια του εργαστηρίου που ίδρυσε ένας σχετικά άγνωστος Κρητικός ζωγράφος του 17ου αιώνα.

Σαχινίδου Πολυξένη

7η ΕΒΑ

Θεσμοθέτηση - τεκμηρίωση - κτηματολόγιο των πολιτιστικών μνημείων της Λάρισας και η ένταξή τους στο αστικό περιβάλλον

Η παρουσία ενός μνημείου σε μία περιοχή, την επηρεάζει σε πολυδιάστατο επίπεδο. Αποτελεί πόλο ιστορικής έρευνας, εκπαιδευτικής δραστηριότητας, τουριστικής έλξης ακόμα και αναψυχής. Η αποτύπωση των μνημείων είναι αναγκαία, ώστε να αποκτηθεί η απαραίτητη γνώση που θα βοηθήσει στην κατανόηση των αξιών και της εξέλιξης των πολιτιστικών μνημείων, θα συμβάλει διά μέσου της διάδοσης των προκυπτουσών από την αποτύπωση στοιχείων στην τόνωση του ενδιαφέροντος και στην ευρύτερη συμμετοχή στη διαδικασία προστασίας των μνημείων της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπλέον, θα βοηθήσει στη διαχείριση και των έλεγχο όλων των κατασκευαστικών στοιχείων και των αλλαγών στα στοιχεία της, ενώ θα εξασφαλίσει ότι κάθε πραγματοποιούμενη παρέμβαση σε ένα μνημείο θα αντιμετωπίζει με ευαισθησία τη μορφή του, τη μέθοδο κατασκευής του, τα χρησιμοποιηθέντα υλικά, αλλά και την συνολική ιστορική και πολιτιστική του σημασία. Ακόμα, μπορεί να λειτουργήσει ως βάση για τον εντοπισμό μεταβολών, φθορών και των πιθανών αιτιών τους, με σκοπό την έγκαιρη αντιμετώπισή τους. Τέλος, με την αποτύπωση των μνημείων της πολιτιστικής κληρονομιάς εξασφαλίζεται η συγκεντρωτική παρουσίαση όλων των στοιχείων τους, αποφεύγοντας έτσι το φαινόμενο του κατακερματισμού των διάφορων αρχείων και εξοικονομείται ο συνεπαγόμενος χρόνος, αλλά και το κόστος ανάκτησής τους (Lettellier, 2007). Στην έρευνα – μελέτη την οποία έχω αναλάβει, θα γίνει μια προσέγγιση των εννοιών της θεσμοθέτησης και της τεκμηρίωσης των πολιτιστικών μνημείων. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστεί η αναγκαιότητα ύπαρξης ενός κτηματολογίου που θα ήταν δυνατόν να συμπεριλαμβάνει και τους αρχαιολογικούς χώρους. Θα εξεταστεί η περίπτωση των πολιτιστικών μνημείων της Λάρισας.

Σδρόλια Σταυρούλα

7η ΕΒΑ

Ανασκαφή βυζαντινού ναού με περίστω και νεκροταφείο στα Τέμπη

Πρόκειται για ανασκαφή που διεξάγεται στα πλαίσια της κατασκευής της νέας εθνικής οδού στα Τέμπη, στη θέση Χάνι της Κοκόνας, κάτω από τα Αμπελάκια. Έχει αποκαλυφθεί ναός δρομικού τύπου με περίστω και τρεις ημικυκλικές κόγχες στα ανατολικά. Στη δυτική και βόρεια στοά, καθώς και στον περιβάλλοντα χώρο του ναού υπάρχει εκτεταμένο νεκροταφείο, το οποίο από τα λίγα μέχρι στιγμής ευρήματα χρονολογείται στη μεσοβυζαντινή περίοδο.

Σταϊκόπουλος Γιάννης

ΚΑ' ΕΠΚΑ

Αγριά Βόλου: ο χώρος, ο χρόνος, οι άνθρωποι. Θεματικές ενότητες για τη δημιουργία ενός μουσείου πόλεως

Η εργασία αφορά στη γενικότερη θεώρηση της δημιουργίας ενός φανταστικού αφηγηματικού μουσείου μέσα από αφηγήσεις, μαρτυρίες, φωτογραφικό και αρχαιολογικό υλικό, που θα αποτελέσει το «υλικό-πυρήνα» για το διαχωρισμό και την πλήρωση των θεματικών ενότητων.

Οι άρρηκτα συνδεδεμένες προτεινόμενες θεματικές ενότητες προέκυψαν ως αποτέλεσμα μιας πρωτότυπης έρευνας που αφορά στην ανθρώπινη δραστηριότητα του τόπου από την αρχαιότητα έως και την μεταπολίτευση, χωρίς να αποκόπτεται από τα εθνικά και παγκόσμια ιστορικά δρώμενα. Ο διαχωρισμός τους αποτελεί μια δυνατή αφηγηματική αλυσίδα που ωστόσο θα μπορούσε να υποστεί αναδιάταξη ή και περαιτέρω ενίσχυση και να επεκταθεί έως τις ημέρες μας.

«Γιως δημιουργήθηκε η πόλη;», «ποιά τα σημαντικότερα γεγονότα στην ιστορία της;», «ποιά είναι η ταυτότητα της πόλης σήμερα και ποιά μπορεί να είναι στο μέλλον;», «ποιές οι διαδικασίες λειτουργίας της;», «ποιά η επίδρασή της στην περιοχή, αλλά και στην ευρύτερη Ελληνική πραγματικότητα;». Οι απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα συνθέτουν το περιεχόμενο του μουσείου που θα αποδίδεται στον επισκέπτη μέσα από διαδικασίες μετάδοσης γνώσεων και ψυχαγωγίας, με απώτερο σκοπό την ενεργοποίηση των πολιτών και τη δημιουργία προβληματισμών για περαιτέρω αναζήτηση και διερεύνηση.

Μέσα από την αμφίδρομη σχέση επικοινωνίας μουσείου – επισκέπτη επιτυγχάνεται και ενισχύεται ο κοινωνικός ρόλος του μουσείου για ανάπτυξη συνεχών νέων δράσεων και διαλόγου, ενώ από τις προτεινόμενες θεματικές ενότητες διασφαλίζεται η ενεργή συμμετοχή των κατοίκων.

Σταντζούρης Πασχάλης

7η ΕΒΑ

Τάφοι παλαιοχριστιανικής εποχής στην περιοχή του ανατολικού νεκροταφείου των Φθιωτίδων Θηβών - Νέας Αγχιάλου

Κατά τη διάρκεια σωστικής ανασκαφής της 7ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στο οικόπεδο του Π. Μυλωνά στην οδό Ζαρίφη στη Νέα Αγχιάλο, έξω από τον περιτειχισμένο χώρο της αρχαίας πόλης των Φθιωτίδων Θηβών, αποκαλύφθηκε συστάδα τάφων παλαιοχριστιανικής εποχής.

Από τους 45 τάφους που εντοπίστηκαν και ερευνήθηκαν, οι 43 ήταν λακκοειδείς πλακοσκεπείς, 2 κεραμοσκεπείς και ένας κιβωτιόσχημος με επιτύμβια στήλη στο εσωτερικό του. Στην ίδια περιοχή κατά το παρελθόν έχουν εντοπιστεί και ερευνηθεί πολλοί τάφοι ίδιου τύπου.

Οι ανωτέρω τάφοι ανήκουν στο ανατολικό νεκροταφείο της παλαιοχριστιανικής πόλης.

Σχολίδου Αυγουστίνη

23η ΕΒΑ

Πρόταση πολεοδομικού σχεδιασμού και διαχείρισης αρχαιοτήτων στην Αντίκυρα Βοιωτίας

Η Αντίκυρα Βοιωτίας είναι ένας οικισμός πλούσιος σε αρχαιολογικά ευρήματα από την προϊστορική περίοδο έως και τους πρωτοβυζαντινούς χρόνους. Σήμερα στη θέση «Παλάτια» εκτείνεται ένας ευρύς αρχαιολογικός χώρος με αξιόλογα μνημεία που δεν έχουν αναδειχθεί. Μεγάλο μέρος της έκτασης αυτής —συνολικά 40 στρεμμάτων περίπου— συνιστούν τα από τη δεκαετία του 1980 έως και σήμερα απαλλοτριωμένα οικόπεδα.

Η προμελέτη που είχε εκπονηθεί στις αρχές της δεκαετίας του 1990 με προτάσεις για τη δημιουργία αρχαιολογικού πάρκου και για αλλαγή του ρυμοτομικού σχεδίου, δεν εφαρμόστηκε. Σήμερα, δύο δεκαετίες αργότερα, πιστεύουμε ότι η συνολική αντιμετώπιση του θέματος με συνδυασμό μεθόδων πολεοδομικού σχεδιασμού και διαχειριστικών πρακτικών είναι αναγκαία.

Αποφασίστηκε η διενέργεια μελέτης από την 23η ΕΒΑ με αντικείμενο την πρόταση ένταξης των αρχαιολογικών καταλοίπων στον πολεοδομικό ιστό και την καθημερινή ζωή της πόλης. Η αποτύπωση και η πολεοδομική ανάλυση του οικισμού, σε συνδυασμό με την έρευνα κοινού που παράλληλα διεξάγεται από την Υπηρεσία και που θα αποκαλύψει την αντίληψη των κατοίκων επί του θέματος, θα χρησιμεύσουν για τον καθορισμό των αξόνων πάνω στους οποίους θα κινηθεί η πρόταση βάσει αντικειμενικών δεδομένων.

Στόχος των παραπάνω δράσεων (έρευνας κοινού και μελέτης) είναι η εκμετάλλευση της «αρχαιολογικής» ταυτότητας του τόπου προς όφελος του σύγχρονου οικισμού και η μετατροπή της Αντίκυρας σε ανταγωνιστικό, ή καλύτερα συμπληρωματικό προς τους γειτονικούς, πόλο έλξης επισκεπτών στη Βοιωτία.

Τριβυζά Ελένη-Στυλιανή

Παρατηρήσεις στη ζωγραφική του ναού του Αγίου Γεωργίου (Γεωργούλη) Δομένικου (β' μισό 16ου αι.)

Ο ναός του Αγίου Γεωργίου ονομάζεται από τους ντόπιους και Γεωργούλης λόγω της ύπαρξης της τρίκλιτης βασιλικής που τιμάται στο όνομα του ίδιου αγίου. Πρόκειται για μονόχωρο ναό, ο οποίος φέρει νάρθηκα στη βόρεια πλευρά του. Στο εικονογραφικό πρόγραμμα, που σώζεται αποσπασματικά, περιλαμβάνονται εκτός των παραστάσεων ευχαριστιακού περιεχομένου στο ιερό, το Δωδεκάορτο και σκηνές από το βίο του αγίου Γεωργίου.

Ο άγνωστος ζωγράφος, τόσο εικονογραφικά όσο και τεχνοτροπικά, εντάσσεται στην παράδοση της ζωγραφικής του Μακεδονικού και βόρειου Ελλαδικού χώρου του β' μισού του 16ου αιώνα.

Τσιλιμίγκας Χρήστος, Βλαχάβα Δήμητρα, Φαραζούμη Σοφία

19η ΕΒΑ

Αποκατάσταση κάστρων Δυτ. Θεσσαλίας: Εργασίες αποκατάστασης τμημάτων 3ου διαζώματος του Βυζαντινού κάστρου της πόλεως των Τρικάλων. Εργασίες αποκατάστασης τμημάτων τείχους, πυριτιδαποθήκης και αρχιτεκτονικών λειψάνων Βυζαντινού κάστρου Φαναρίου (ΕΣΠΑ)

Τσιμπίδα Ελένη

Οι ζωγράφοι της Μονής Κοιμήσεως Θεοτόκου στο Μεγαλόβρυσο και το έργο τους στην Ανατολική Θεσσαλία

Η μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου, γνωστή και ως Παναγία Νε(ι)βόλιανη, βρίσκεται στην είσοδο του χωριού Μεγαλόβρυσο, στην επαρχία Αγιάς. Το καθολικό της Μονής, μια τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική με ζεύγος πεσσών και υπερυψωμένο το μεσαίο κλίτος, ανεγέρθηκε το 13ο αιώνα. Σύμφωνα με επιγραφή, το 1638/9 ο βυζαντινός ναός επισκευάστηκε και επεκτάθηκε με την προσθήκη νάρθηκα και διακοσμήθηκε με τοιχογραφίες που, ακολουθώντας τον κανόνα των ζωγραφικών συνόλων της περιοχής, είναι ανυπόγραφες. Στο πλαίσιο της ανακοίνωσης, μέσα από εικονογραφικές, τεχνοτροπικές και παλαιογραφικές ιδιαιτερότητες του διακόσμου επιχειρείται η απόδοσή του στο συνεργείο των Λινοτοπιτών ζωγράφων Νικολάου και Θεολόγη. Με τα ίδια κριτήρια προσεγγίζεται το έργο των δύο ζωγράφων στην Ανατολική Θεσσαλία και, παράλληλα, επιχειρείται η σκιαγράφιση της συνολικής καλλιτεχνικής διαδρομής τους.

Τσιουρής Ιωάννης

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Παρατηρήσεις στη ζωγραφική του ναού του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου Ραψάνης

Ο ναός του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου στη Ραψάνη είναι μονόχωρος με χαγιάτι στη δυτική του πλευρά.

Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή κτίστηκε και τοιχογραφήθηκε το 1546. Το εικονογραφικό πρόγραμμα σώζεται αποσπασματικά στον κυρίως ναό και στη δυτική πρόσοψη. Στον κυρίως ναό, η ιστόρηση διαμορφώνεται σε δύο ζώνες. Στην κατώτερη εικονίζονται η Δέηση και ολόσωμοι άγιοι, καθώς και η έφιππη μορφή του αγίου Μηνά. Στη δεύτερη ζώνη ιστορείται ο βίος του Προδρόμου. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η ζωγραφική του κτιστού τέμπλου που μιμείται φορητές εικόνες. Τέλος, στη δυτική πρόσοψη εικονίζεται η Δευτέρα Παρουσία.

Ως προς την εικονογραφία των παραστάσεων ακολουθούνται εικονογραφικοί τύποι που έλκουν την καταγωγή από την παράδοση του Μακεδονικού χώρου και, ειδικά για τις σκηνές του βίου του Προδρόμου, από τη μονή Σερρών. Αντίστοιχα, από την ίδια πηγή πρόσληψης προέρχονται και τα τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά του έργου.

Τσόδουλος Κωνσταντίνος

19η ΕΒΑ

Ανέκδοτα πατριαρχικά σιγγίλια από την Ιερά Μονή Δουσίκου

Η ιερά μονή του Αγίου Βησσαρίωνος, ή άλλως επονομαζομένη και μονή Δουσίκου, αφιερωμένη στον προστάτη και κτίτορά της άγιο Βησσαρίωνα (†1540), διέθετε μέχρι και το β' τέταρτο του 19ου αιώνα πλούσια συλλογή από χειρόγραφα περγαμηνά ή χαρτώα, από τα οποία σήμερα φυλάσσονται στη μονή ελάχιστα. Τα χειρόγραφα, οι κώδικες και άλλα έγγραφα, αποτελούν πλούσια πηγή για την ιστορία και τα προνόμια της μονής, τα οποία κατοχυρώνονται είτε με αυτοκρατορικά χρυσόβουλλα και πατριαρχικά σιγγίλια είτε με διαθήκες του κτήτορά της. Ενδιαφέρον για την ιστορική έρευνα παρουσιάζει το χαρτώο σιγγίλιο του 1843 που αναφέρεται στην προσάρτηση του μετοχίου της Πόρτα-Παναγιάς μαζί με τα κτήματά της στη μονή Δουσίκου, η οποία καθίσταται υπεύθυνη και για τη συντήρησή της.

Χαμηλάκη Κατερίνα

22η ΕΒΑ

Παλαιοχριστιανική και υστερορωμαϊκή κεραμική από συγκρότημα λουτρών στο Κρουονέρι Μεσολογγίου. Πρώτες παρατηρήσεις

Κατά την σωστική ανασκαφή της 22ης ΕΒΑ στον παραλιακό οικισμό του Κρουονερίου, στους πρόποδες του όρους Βαράσοβα, το 2007 και το 2011 εντοπίστηκε συγκρότημα λουτρών με διαφορετικές περιόδους χρήσης από τους ρωμαϊκούς μέχρι τους παλαιοχριστιανικούς χρόνους. Το κτηριακό συγκρότημα περιελάμβανε μεγάλη ορθογώνια αίθουσα λουτρού πλαισιωμένη από σύστημα αγωγών και *graeufurnium*, χώρους υποκαύστων, δεξαμενή νερού και τουλάχιστον 11 χώρους-δωμάτια. Το κτήριο γεινιάζει δυτικά με παλαιοχριστιανική βασιλική του 5ου-6ου αιώνα με ψηφιδωτό δάπεδο που ανασκάφηκε το 1999 από την 8η ΕΒΑ. Στους βυζαντινούς χρόνους το κτηριακό συγκρότημα εγκαταλείφθηκε και ο χώρος χρησιμοποιήθηκε για ταφές σε κεραμοσκεπείς και λακκοειδείς τάφους με αραιή διάταξη. Η παρουσίαση των πρώτων συμπερασμάτων από τη μελέτη της παλαιοχριστιανικής και υστερορωμαϊκής λεπτής και χρηστικής κεραμικής από τον χώρο θα συμβάλει στη χρονολόγηση της ύστερης περιόδου χρήσης του κτηρίου και της λειτουργίας του, ενώ θα δώσει νέα στοιχεία στη μελέτη του πρόσφατα αποκαλυφθέντος οικισμού.

Χατζηγιάννης Μιχαήλ, Ανδρούδης Πασχάλης

Ο Ι. Ναός του Αγίου Αθανασίου Μακρινίτσας: Ιστορία και αρχιτεκτονική

Ο ναός του Αγίου Αθανασίου είναι τρίκλιτη θολωτή βασιλική διαστάσεων 21,50 x 12,70μ. Κτισμένη σε υψόμετρο 520 μ., αποτελούσε ενοριακό ναό της ομώνυμης συνοικίας που βρίσκεται ανάμεσα στις συνοικίες του Αγίου Γεωργίου και της Αγίας Τριάδας. Πρόκειται για αρχικά τρισυπόστατο ναό, αφιερωμένο επίσης στον άγιο Αντώνιο και στους αποστόλους Πέτρο και Παύλο. Η ενεπίγραφη μαρμαρίνη πλάκα στη νότια όψη, που μας πληροφορεί για την Τρίτη ανακαίνιση του ναού το 1792, καθώς και το τμήμα της ανάγλυφης επιτύμβιας πλάκας του Νείλου Μαλιασσηνού (13ος αι.) μας επιτρέπουν να συνδέσουμε την ιστορία του μνημείου με τα υστεροβυζαντινά χρόνια και την ύστερη τουρκοκρατία. Υπολείμματα τοιχογραφιών του 19ου αιώνα σώζονται σε διάφορες θέσεις στο εσωτερικό της εκκλησίας. Αξιόλογα είναι επίσης και τα μαρμάρινα κιονόκρανα των κίωνων, όπως και τα λαϊκά λιθανάγλυφα στις όψεις του ναού.